

Buvusio piliakalnio išliko nedidelė dalis. Visa kita yra sunaikinta. Nuo šiaurinės, t. y. Nemuno pusės, piliakalnio šlaitas griūva, ir atodangoje matyti rusva ar vietomis balkšva žemė. Iš rytinės ir vakarinės pusės Vorpilį supa daubos — slėniai. Tik vakarinėje Vorpilio papėdėje yra aikštelė, primenanti taip pat piliakalnį. Iš pietinės pusės Vorpilis pereina į dirbamą lauką, jokių pylimo žymių čia neišlikę. Piliakalnis ilgą laiką buvo ariamas, dabar dirvonuoja.

1970 m. Vorpilis buvo tik išžvalgytas, iškasus įvairiose jo vietose nedideles, maždaug 30×30 cm dydžio, duobutes. Piliakalnio aikštelės pakraščiuose rasta labai plono, bet jau galutinai suardyto kultūrinio sluoksnio pėdsakai. Jo tyrinėjimai vargu ar duotų kokių nors labiau apčiuopiamų rezultatų.

* * *

Tuo būdu, 1970 m. archeologiniai tyrinėjimai parodė, kad Sudargo gyvenvietė yra labai sena. Pirmieji piliakalniai čia buvo įrengti maždaug prieš 2000 metų. Vėliau, kovų su kryžiuočiais metu, čia įrengtų pilių pagrindinis tikslas buvo sulaikyti besiveržiantį priešą. Greičiausiai jos ir buvo sunaikintos kryžiuočių. Kronikininkas Petras Dusburgas mini, kad kryžiuočiai 1317 m. užpuolė ir sudegino Sudargą. Po to pilys, matyt, nebuvo atstatytos.

VARNUPIŲ PILIAKALNIO (KAPSUKO RAJ.) TYRINĖJIMAI 1971 M.

PRANAS KULIKAUSKAS

Bendros žinios apie piliakalnį. Varnupių kaimas yra tarp Padovinio ir Daukšių kaimų, Kapsuko rajone. Kaimo laukuose yra gražus piliakalnis, nuo seno žinomas mūsų literatūroje. Vietos žmonės jį gerbia, saugoja, žino apie jį daug pasakojimų ir padavimų, net savo kolūkį pavadino „Piliakalniu“.

Piliakalnis įrengtas gana didelėje kalvoje, rytiniame Amalviškių pelkių (vadinamų paliomis) pakraštyje. Piliakalnis yra kiek pailgas šiaurės—pietų kryptimi. Aikštelė ovalo formos, kiek įdubusi, 36—38 m ilgio šiaurės—pietų ir 32—34 m rytų—vakarų kryptimi. Aikštelė iš visų pusių apjuosta pylimu; jis aukščiausias pietiniame jos krašte — iki 3 m, kitur pylimas yra 0,5—1 m aukščio.

Piliakalnio šlaitai statūs, šiauriniame ir pietiniame gale yra įėjimai į piliakalnį. Piliakalnio šiaurinę papėdę siekia palios, iš kitų pusių — dirbami laukai.

Šlaitai įvairiose vietose iškasinėti didelėmis duobėmis, kurios dabar užslinkusios ir užaugusios velėna. Tai pirmojo pasaulinio karo metu buvusių bunkerių liekanos. Per visą piliakalnį, labiau jo vakarinėje pusėje, matyti iškastas griovys — buvę apkasai. Beveik aikštelės viduryje iškasta lobių ieškotojų duobė.

Maždaug 100 m. į pietus nuo piliakalnio yra vadinamas „Padkavinės“ akmuo. Arti piliakalnio senovinių sodybviečių liekanų neaptikta. Pasakojama, kad laukuose prie piliakalnio ir prie Dovinės upelio seniau buvo randama akmeninių kirvukų. Jų surasta ir kaimyniniame Liūliškių kaime. Apie 1 km nuo piliakalnio į rytus yra „Kapais“ vadinama kalva. Pasakojama, kad čia yra buvę kaimo kapinės. Kalva smarkiai apardyta. Nuo Varnupių piliakalnio Šakališkių piliakalnio linkėjusi kūlgrinda, sunaikinta melioruojant palias.

Piliakalnio tyrinėjimai. 1971 m. Vilniaus Valstybinio universiteto Lietuvos TSR istorijos katedra ištyrė piliakalnio aikštelės pietrytinį ketvirtį — beveik 200 m² plotą. Buvo tiriami du 10×10 m dydžio perkasai. Rytų—vakarų kryptimi perkaso kvadratai buvo sužymėti raidėmis, šiaurės—pietų kryptimi — skaičiais. Tyrinėtų plotų pietinis kraštas siekė didžiojo pylimo papėdę, rytinis kraštas kirto pusiau pylimą, esantį šiame pakraštyje.

Tyrinėtoje aikštelės dalyje kultūrinis sluoksnis susidaręs labai skirtingai. Pietiniame pakraštyje jis siekia iki 130—170 cm storio, mat, čia yra vidinė aukščiausio pylimo papėdė. Šiauriniame gale, aikštės viduryje, kultūrinis sluoksnis yra 60—80 cm storio. Pats žymiausias kultūrinis sluoksnis yra rytiniame aikštelės pakraštyje — 440—480 cm storio.

Varnupių piliakalnyje aptikta ugniaviečių, stulpaviečių, ūkinių duobių ir kitokių radinių. Apskritai kultūrinis sluoksnis neturtin-gas, bet gana savitas ir įdomus.

Ugnia vietės - židiniai. Varnupių piliakalnio kultūrinis sluoksnis gana šviesios spalvos, todėl jame gerai matyti bet kokie perkasimai. Tyrinėtame plote Nr. 1 buvo 3 židiniai: pirmasis — kv. 6—7JK, antrasis — 1—2FG ir trečiasis — kv. 3—4CD. Židiniai gana paprasti, apdėti akmenų vainikais. Tarp akmenų žemė tamsesnė, joje buvo degėsių, anglių ir net deginto molio gabalų. Ypač tai būdinga židiniui Nr. 2. Židinio Nr. 3 vainiką sudarė apie 2×1,8 m dydžio ratu sudėti akmenys ne šalia vienas kito, bet poromis, tarp kurių likę tušti tarpai.

Stulpavietės. Piliakalnyje aptiktos 9 stulpavietės. Jos buvo dvejopos. Vienos — tiesiog 25—30 cm skersmens tamsios žemės dėmės, kitos — iš viršaus apdėtos akmenimis. Tokių stulpaviečių aptinkama ir kituose piliakalniuose.

Židiniai ir stulpavietės rodo piliakalnio aikštelėje buvus antžeminių stulpinės konstrukcijos pastatų su atvirais židiniais.

Duobės. Plote Nr. 1, prie pat ribos su plotu Nr. 2 (kv. 2—3—4JK), aptikta neaiškios paskirties apie 1,5 m skersmens duobė, užpildyta tamsiomis žemėmis. Žemėse rasta šiek tiek keramikos ir smulkių angliukų bei paukščių kaulų. Duobėje aptikti du akmenų grindinėliai. Vienas jų rastas 160 cm gilumoje ir buvo 80 cm skersmens, kitas — 180 cm gilumoje, 150 cm skersmens. Apatinio grindinio akmenys apsitraukę balkšvais pelėsiais.

Medienos liekanos. Piliakalnyje išlikę labai žymių sutrūnijusios medienos liekanų. Tai gana retas atvejis. Ypač daug medžio liekanų rasta tyrinėtų plotų pietiniame ir rytiniame pakraštyje, pylime. Iš viso čia konstatuota 5—6 sutrūnijusių rąstų sluoksniai. Pietiniame pakraštyje jie gulėjo dažniausiai lygiagrečiai vienas kitam, didesniais ar mažesniais atstumais (10—43—63 cm), pietryčių — šiaurės vakarų kryptimi; rytiniame pylime — daugiau rytų—vakarų kryptimi. Atskirais atvejais konstatuota ir kryžmai gulinčių rąstų. Rąstų ilgis, storis ir plotis buvo gana įvairus. Kai kurių ilgis siekė beveik du metrus, storis 1—3 cm, plotis 5—10 cm. Be abejo, tai pylimo statybai ir gynybinėms sienoms naudotų rąstų liekanos.

Kiti radiniai. Piliakalnyje, ypač pietiniame perkasų pakraštyje ir pylime, aptikta gana daug anglių. Plote Nr. 1 aptiktas gana didelis tamsios žemės plotas, kuriame konstatuota daug deginto molio gabalėlių. Nuo šios dėmės į rytus, jau plote Nr. 2, 30 cm skersmens plotelyje, tarsi duobėje, buvo rasta geležies gargažių krūvelė. Surinkta apie 100 gabalėlių. Jos nepanašios į kitur randamas gargažes — gana sunkios ir tarytum skeveldrų formos.

Lobių ieškotojų iškastos duobės žemėse rastos dvi titnaginės gana plačios, balkšvai melsvos spalvos skeltės. Vienos skeltės gale yra smulkaus retušo žymės.

Piliakalnyje rasta ir plataus geležinio peilio viršūnė, be to, šiek tiek gyvulių ir paukščių kaulų.

Keramika. Kiek daugiau Varnupių piliakalnyje pavyko aptikti keramikos. Viršutiniam kultūrinio sluoksnio horizontui būdinga žiesta keramika lygiu paviršiumi. Ji puošta horizontaliais paraleliniais grioveliais. Rasta viena puodo šukė, puošta iškilėniu voleliu.

Žemutiniam kultūrinio sluoksnio horizontui priklauso lipdyninė keramika, puošta gnaibytiniais raštais ir tarsi grublėtu paviršiumi. Iš viso tokių šukių rasta apie 90. Jos priklauso keliems puodams.

Iš viso s. Varnupių piliakalnio kultūrinis sluoksnis labai neturtingas radinių, bet išlaikęs daug medienos liekanų. Sprendžiant pagal rastą keramiką, atrodo, kad pirmieji gyventojai čia galėjo būti dar I tūkstantmetyje prieš m. e. ir tikrai gyveno maždaug mūsų eros pradžioje. Piliakalnis buvo apleistas XIV—XV amžiuje. Iki to laiko jis buvo daug kartų didintas, tvirtintas. Išsiskiria 3 pagrindiniai jo perdirbimo laikotarpiai. Piliakalnio paskirtis galėjo būti įvairi — gynybos ir kulto reikalams. Apie jo, kaip kultinio piliakalnio, paskirtį kalbėtų aptikti be žymesnių degusių kiekio židiniai, negausūs buitinės medžiagos kiekiai ir šalia esąs akmuo su ženklais, neabejotinai susijęs su senovės lietuvių tikėjimais.

BRODELIŠKIŲ PILIAKALNIO TYRINĖJIMAI 1970 M.

VYTAUTAS DAUGUDIS

1970 m. Lietuvos TSR Istorijos ir etnografijos muziejaus iniciatyva buvo numatytas sutvirtinti Brodeliškių¹ piliakalnio (Vilniaus raj.) griūvantis rytinis šlaitas. Todėl tų pačių metų vasarą Lietuvos TSR Kultūros ministerijos Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba kartu su Vilniaus Valstybiniu universitetu atliko bandomojo pobūdžio šio paminklo kasinėjimus.

Piliakalnis, senesnių vietos gyventojų kartais dar vadinamas „Pakilta“, yra apie 2 km į vakarus nuo Dūkštų miestelio, kairiojo Dūkštos upės kranto kyšulyje. Tiktai pietrytinis kyšulio pakraštys siaura juosta susisiečia su gretimomis dirvomis, o iš kitų pusių jį supa minėtoji upė bei gilus jos slėnis. Piliakalnio šlaitai gana statūs, apaugę tankiais krūmais. Jų aukštis svyruoja tarp 15,5—16,5 m. Nemaža šlaitų dalis, ypač rytinė, smarkiai apardyta upės. Į upę jau nuvirtusi žymi dalis rytinio piliakalnio aikštelės pakraščio ir beveik visas tą pakraštį saugojęs pylimas. Išlikusi piliakalnio aikštelė yra 80 m ilgio rytų—vakarų kryptimi ir 30 m pločio ties jos rytiniu galu. Pietrytiniame aikštelės pakraštyje išlikusi tiktai apie 1 m ilgio, 6,5 m pločio viršuje ir 14 m pločio prie pagrindo pylimo dalis. Jo aukštis nuo aikštelės pavir-

¹ Kai kurie autoriai šią vietovę dar vadina Briedališkėmis ar Briedeliškėmis. Žr. Lietuviškoji enciklopedija, t. VII, Kaunas, 1939, p. 141; Č. Kudaba, Ekspedicija Dūkštoje. „Draugystė“, 1970. VIII. 6.